

*Με λογισμό
και μ' όνειρο*

ΑΝΘΡΩΠΙΟ
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΩΝ
ΚΕΙΜΕΝΩΝ

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΑΡΧΙΚΗΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

ΣΥΓΓΡΑΦΙΚΗ ΟΜΑΔΑ
Άντα Κατσίκη-Γκίβαλου,
καθηγήτρια Ελληνικής Φιλολογίας Π.Τ.Δ.Ε. Πανεπιστημίου Αθηνών
Τζίνα Καλογήρου,
λέκτορας Διδακτικής της Λογοτεχνίας Π.Τ.Δ.Ε. Πανεπιστημίου Αθηνών
Γιάννης Σ. Παπαδάτος,
σχολικός σύμβουλος, διδάσκων στο Μ.Δ.Δ.Ε.
Στέλλα Πρωτονοταρίου,
δασκάλα
Θεοδόσης Πυλαρινός,
δ.φ., διδάσκων Πανεπιστημίου Πατρών

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΠΡΟΔΙΑΓΡΑΦΕΣ
ΣΥΝΘΕΣΗΣ ΤΟΥ ΑΝΘΟΛΟΓΙΟΥ:
Χρίστος Παπαρίζος,
Σύμβουλος Π.Ι.

ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ ΟΜΑΔΑΣ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ:
Άντα Κατσίκη-Γκίβαλου

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΟΥ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ:
Κων/νος Μπαλάσκας,
Σύμβουλος Π.Ι.

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΤΟΥ ΑΝΘΟΛΟΓΙΟΥ
Δημήτριος Κουκολομάτης,
Πρόεδρος
Ανθούλα Δανιήλ
Γεώργιος Οικονόμου
Εύη Σκάρλου

ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ:
Νάντια Κουτσουρούμπα

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ, ΓΡΑΦΙΚΑ, ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ:
Βασιλική Μπεκυρά

ΜΑΚΕΤΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ:
Βάσω Ψαράκη

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΕΠΑΝΕΚΔΟΣΗΣ

ΕΚΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΟΣ ΨΗΦΙΑΚΗΣ ΜΑΚΕΤΑΣ,
ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗ ΑΛΛΑΓΩΝ ΒΑΣΕΙ ΥΠΟΔΕΙΞΕΩΝ
ΤΟΥ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ,
ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ:
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΕΚΔΟΣΕΩΝ / Ι.Τ.Υ.Ε. «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
Ολοκληρωμένο έργο με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
Πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ

Ανάδοχος Έργου

Σ. Πατάκης Α.Ε.

*Με λογισμό
και μ' όνειρο*

**ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΟ
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΩΝ
ΚΕΙΜΕΝΩΝ**

**Ε' & ΣΤ' ΤΑΞΗ
ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ**

**ΑΝΤΑ ΚΑΤΣΙΚΗ-ΓΚΙΒΑΛΟΥ
ΤΖΙΝΑ ΚΑΛΟΓΗΡΟΥ
ΓΙΑΝΝΗΣ Σ. ΠΑΠΑΔΑΤΟΣ
ΣΤΕΛΛΑ ΠΡΩΤΟΝΟΤΑΡΙΟΥ
ΘΕΟΔΟΣΗΣ ΠΥΛΑΡΙΝΟΣ**

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΣΕΛ.

Λίγα λόγια για τα παιδιά.....	9
-------------------------------	---

Α'. Εμείς και η φύση

1. Φώτης Κόντογλου, Ο αστρολάβος.....	13
2. Οδυσσέας Ελύτης, Ο ήλιος ο ηλιάτορας	16
3. Κωστής Παλαμάς, [Στον κήπο]*	18
4. Κώστας Βάρναλης, [Να σ' αγναντεύω θάλασσα]	20
5. Γιάννης Ρίτσος, [Τραγουδάκια του Φωτούλη]	22
6. Ι.Μ. Παναγιωτόπουλος, Η πολιτεία της λίμνης	24
7. Ανδρέας Λασκαράτος, Στο Καλοκαίρι	27
8. Τσου Τσεν Πάι, Ο σκαντζόχοιρος	29
9. Γιώργος Μπόντης, [Ο ασημένιος δρόμος]	30
10. Ελένη Χωρεάνθη, Η Ασπρούδα	34
11. Ηλίας Βενέζης, Η Χιονάτη της Πάρνηθας	37
12. Τζακ Λόντον, [Ένας σκύλος σωτήρας].....	40

Β'. Κοινωνική ζωή

1. Όμηρος, [Στο νησί των Φαιάκων]	46
2. Αισχύλος, Προμηθέας Δεσμώτης	48
3. Νικηφόρος Βρεττάκος, Προμηθέας ή το παιχνίδι μιας μέρας	50
4. Δημήτρης Ποταμίτης, Τα πουλιά	51
5. Της ξενιτιάς (δημοτικό τραγούδι).....	56
6. Αγγελική Βαρελλά, Δρακοπαραμύθι	57
7. Τζιάννι Ροντάρι, Περιπέτεια με την τηλεόραση	60
8. Μενέλαος Λουντέμης, Ένα παιδί μετράει τ' άστρα	65
9. Αντώνης Σαμαράκης, Σ' ένα συνοριακό σταθμό	67
10. Λίτσα Ψαραύτη, Ο Θωμάς.....	69

Γ'. Η οικογένειά μας

1. Νικηφόρος Βρεττάκος, Η μητέρα μου στην εκκλησία	77
2. Κ.Π. Καβάφης, Δέησης	79
3. Λευτέρης Παπαδόπουλος, Η μάνα μου	81
4. Ανδρέας Εμπειρίκος, Ο κορυδαλλός	83
5. Ρόαλντ Νταλ, Η καρδιά ενός ποντικού	85
6. Ναζίμ Χικμέτ, Νανούρισμα	88
7. Μάνος Κοντολέων, [Αποκριατική ιστορία]	90
8. Λότη Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου, Η μαμά μας η θάλασσα	95
9. Ι.Δ. Ιωαννίδης, [Το καυκασιανό παραμύθι]	99

* Οι τίτλοι που βρίσκονται μέσα σε αγκύλες είναι των ανθολόγων.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ανθολόγιο Λογοτεχνικών Κειμένων

Δ' . Σχολείο και παιδί

1. Έλλη Αλεξίου, Η Βαγγελίτσα	105
2. Ζαν Ζακ Σεμπέ – Ρενέ Γκοσινύ, Οι έλεγχοι	108
3. Παντελής Καλιότσος, Ένα σακί μαλλιά	112
4. Ευγενία Φακίνου, [Η Αστραδενή στο νέο σχολείο της]	115
5. Φιλίπ Μπαρμπώ, Η βιβλιοθήκη μας	120

Ε' . Τα παιδικά χρόνια

1. Νίκος Γαβριήλ Πεντζίκης, Παιδική μνήμη	125
2. Αλέξανδρος Πάλλης, Πώς ήθελα	128
3. Γιώργος Σεφέρης, [Ένα γράμμα στη Μίνα]	130
4. Ντιμίτερ Ινκίόφ, Οι κάλοι της Κλάρας	133
5. Σοφία Ι. Φίλντισον, Η καρδούλα	136

ΣΤ' . Ανθρώπινοι χαρακτήρες

1. Αίσωπος, Οι ψαράδες που έπιασαν μια πέτρα	141
2. Αίσωπος, Ο κάβουρας και η μάνα του	142
3. Ιούλιος Τυπάλδος, Οι γκιόνηδες	143
4. Στράτης Μυριβήλης, Η Ηλιογέννητη	144
5. Χανς Κρίστιαν Άντερσεν, Η Σακοράφα	147
6. Μισέλ Τουρνιέ, [Το παιχνίδι της μεταμφίεσης]	150
7. Φεντερίκο Γκαρθία Λόρκα, Η καλόγρια η τσιγγάνα	153
8. Νίκος Καζαντζάκης, [Ο γιος]	155

Ζ' . Θρησκευτική ζωή

1. Απόστολος Παύλος, [Η αγάπη]	161
2. Κωστής Παλαμάς, Ένας Θεός	163
3. Ειρήνη Μάρρα, Τα Χριστούγεννα του Τα Κι Κο	164
4. Μοραϊτικά κάλαντα	169
5. Νικηφόρος Βρεττάκος, Τα γόνата του Ιησού	170
6. Ρωμανός ο Μελωδός, Η Ανάσταση του Ιησού	173
7. Γρηγόριος Ξενόπουλος, Τα κόκκινα αυγά	175
8. Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, Τ' αγνάντεμα	178

Η' . Γεγονότα από την ελληνική ιστορία

1. Μαρία Λαμπαδαρίδου-Πόθου, [Συνάντηση με το Διγενή Ακρίτα]	183
2. Κώστας Ουράνης, [Ο Μυστράς]	187
3. Της Λένως του Μπότσαρη (δημοτικό τραγούδι)	190
4. Διονύσιος Σολωμός, Οι ελεύθεροι πολιορκημένοι	191
5. Ανδρέας Κάλβος, Ο φιλόπατρις	194
6. Άγγελος Σικελιανός, Ο ξένος	196
7. Γαλάτεια Γρηγοριάδου-Σουρέλη, Ο μικρός μπουρλοτιέρης	198
8. Γιάννης Μακρυγιάννης, [Είμαστε εις το «εμείς»]	202
9. Νίκος Γκάτσος, Μπαρμπαγιάννη Μακρυγιάννη	204

10. Διδώ Σωτηρίου, [Οι πρόσφυγες]	206
11. Νικηφόρος Βρεττάκος, Ένας στρατιώτης μουρμουρίζει στο αλβανικό μέτωπο	211
12. Γιάννης Μπεράτης, [Στα βουνά της Αλβανίας]	213
13. Άλκη Ζέη, [Η παρέλαση]	215
14. Ζωρζ Σαρή, Τα κουλουράκια	218
15. Γιάννης Ρίτσος, Λαός	222
16. Μαργαρίτα Λυμπεράκη, [Η εξέγερση]	223

Θ'. Λαϊκή παράδοση και πολιτισμός

1. Παιδικά νανουρίσματα	229
2. Παροιμίοιμοι	231
3. Λιανοτράγουδα	232
4. Κάποτε ριζώνουν και τα λόγια (λαϊκό παραμύθι)	234
5. Ο κυρ Λάζαρος κι οι δράκοι (λαϊκό παραμύθι)	236
6. Ιωάννης Πολέμης, [Μπροστά στις Καρυάτιδες]	238

Ι'. Ειρήνη και φιλία

1. Γιάννης Ρίτσος, Ειρήνη	243
2. Φερεύντουν Φαριάντ, Όνειρα με χαρταετούς και περιστέρια	244
3. Χάρης Σακελλαρίου, Η Ευρώπη κι ο ταύρος	246
4. Ζακ Λε Γκοφ, [Η Ευρώπη]	248
5. Χρήστος Μπουλώτης, Η Βροχούλα, ο Μουντζούρης κι ένα χριστουγεννιάτικο όνειρο	250
6. Μάρω Λοΐζου, Το χαμογελαστό συννεφάκι	253
7. Ελένη Σαραντίτη, [Οι φίλοι μας οι τσιγγάνοι]	256

ΙΑ'. Φαντασία και περιπέτεια

1. Ειρήνη Μάρρα, Η καλλονή με το φιδίσιο κορμί	261
2. Λουκιανός, [Ταξίδια γεμάτα περιπέτειες]	265
3. Ρενέ Γκοσινύ – Αλμπέρ Ουντερζό, [Στρατός για... κλάματα]	268
4. Ζαχαρίας Παπαντωνίου, Το άρρωστο άλογο	271
5. Ευγένιος Τριβιζάς, [Η θλιμμένη αγελάδα]	273
6. Ζωή Βαλάση, Ο παράξενοςπραματευτής	277
7. Ράντγιαρντ Κίπλινγκ, Η φάλαινα κι ο οισοφάγος της	280

Βιβλιογραφικές πληροφορίες και προτεινόμενες δραστηριότητες	283
Ευρετήριο δύσκολων όρων και εννοιών	299

Λίγα λόγια για τα παιδιά

Αγαπητοί μικροί μας φίλοι και φίλες,

Το βιβλίο που κρατάτε στα χέρια σας περιέχει λογοτεχνικά κείμενα, ποιήματα και πεζογραφήματα, παλαιότερα αλλά και πολλά σύγχρονα, διαλεγμένα ειδικά για σας που είστε μαθητές ή μαθήτριες σε μια απ' τις δύο μεγαλύτερες τάξεις του Δημοτικού.

Τα κείμενα αυτά αναφέρονται, όπως θα το διαπιστώσετε και προσωπικά, σε ποικίλα και πολύ ενδιαφέροντα ζητήματα. Θα διαβάσετε, λοιπόν, συγγραφείς που αντλούν το υλικό τους από τις μεγάλες ιστορικές στιγμές του Ελληνισμού, άλλους που δείχνουν έμπρακτα με τα γραπτά τους το ενδιαφέρον τους για τη ζωή των παιδιών, στο σπίτι, στο σχολείο ή στην κοινωνία· άλλους πάλι που παρουσιάζουν με γλαφυρό τρόπο ανθρώπινους χαρακτήρες, και άλλους, τέλος, που καταπιάνονται με πολλά από τα σημερινά κοινωνικά προβλήματα. Επίσης, θα απολαύσετε λογοτεχνήματα χιουμοριστικά, θα ταξιδέψετε σε χώρους του θρύλου και της φαντασίας με μύθους και με παραμύθια του βιβλίου, και θα βρεθείτε νοερά δίπλα στους ήρωες των διηγημάτων και των ποιημάτων του *Ανθολογίου* σας.

Ένας μεγάλος ποιητής μας, ο Γιώργος Σεφέρης, έχει πει ότι «οι λέξεις για τον ποιητή είναι καράβια που κάνουν πολύ μακρινά ταξίδια». Αλήθεια, οι λέξεις και οι φράσεις σ' ένα λογοτεχνικό έργο γίνονται καραβάκια και ταξιδεύουν τον αναγνώστη μακριά, κουβαλώντας στα αμπάρια τους τις χαρές και τις δυσκολίες της ζωής. Τον γεμίζουν στο μαγικό ταξίδι τους με διάφορα συναισθήματα: με χαρά και αγωνία, με συγκίνηση και υπερηφάνεια, με γλυκιά προσδοκία και προβληματισμό. Για να το πούμε με άλλα λόγια, κάπως πιο θεωρητικά και μεγαλίστικα, του χαρίζουν αισθητική απόλαυση. Την απόλαυση αυτή ελπίζουμε να τη νιώσετε κι εσείς διαβάζοντας τα κείμενα του *Ανθολογίου*.

Εκείνο πάντως που επιθυμούμε να σας τονίσουμε ιδιαίτερα είναι ότι το βιβλίο αυτό έρχεται κοντά σας σαν ένας καλός και πιστός φίλος, που απ' τη μια μεριά ονειρεύεται να παίξει μαζί σας, να σας γεμίσει ξεγνοιασιά και να σας ευχαριστήσει, και απ' την άλλη να σας μιλήσει με ειλικρίνεια και να σας ανοίξει δρόμους για δημιουργική εργασία.

Η συντακτική ομάδα

Υ.Γ.: Σε αρκετά σημεία θα συναντήσετε στο διάβασμά σας ένα αστεράκι πάνω από ορισμένες λέξεις. Δεν πρόκειται για λάθος του τυπογράφου. Τα αστεράκια έχουν σκοπό να σας δηλώσουν ότι μπορείτε να καταφύγετε στο πλαϊνό μέρος της σελίδας και να αναζητήσετε την ερμηνεία των λέξεων εκείνων που σας είναι άγνωστες. Ακόμη, στο τέλος του *Ανθολογίου* ερμηνεύονται λέξεις και όροι που μπορεί να μην τους γνωρίζετε. Βλέπετε, είναι αδύνατο να ξέρει κανείς τα πάντα στην απαιτητική εποχή μας και γι' αυτό χρειάζονται στην ώρα τους και τα ευρητήρια.

Α΄

Εμείς και η φύση

Θεόφιλου Χατζημιχαήλ, Ζίμπερ Άλτα Υπαρχεία Ιταλίας
(Θεόφιλος. Ζωγραφικοί πίνακες, Δήμος Μυτιλήνης – Μουσείο Θεοφίλου)

**Θεόφιλος
Χατζημιχαήλ**
(1867-1934)

Λαϊκός αυτοδίδακτος
ζωγράφος. Τα θέματά του
αποδίδουν τη φύση, την
αγροτική ζωή, ήρωες της
Επανάστασης του '21 κ.ά.

Θεόφилου Χατζημιαήλ, *Ζίμπερ Άλτα Υπαρχεία Ιταλίας* (λεπτομέρεια)

Φώτης Κόντογλου

Ο αστρολάβος*

Η Γης είναι η μητέρα μας, απ' αυτήνα βγήκαμε και πάλε σε δαύτη θα γυρίσουμε. Όλα τα ζωντανά πλάσματα τούτη τα θρέφει, κάθε σπέρμα τούτη το βλασταίνει στη στεριά και μέσα στη θάλασσα, στα ποτάμια και στις λίμνες. Στα σπλάχνα της πάλε βαστά άλλα τόσα άψυχα, λογής λογής πετράδια, ασήμια, μαλάματα*, σίδερα, αλάτια κι άλλα πράματα μυστικά, που δεν τα ξέρει κανένας.

Σαν ένα σπυρί θε να 'ναι ανάμεσα στ' άλλα τ' Άστρα, κι ας είναι το πιο μεγάλο πράμα που ξέρουμε. Απορεί άνθρωπος με τι τρόπο σηκώνει τα βαριά βουνά, τις θάλασσες, τις πολιτείες, και γυρίζει μέσα στ' απέραντο πέλαγο τ' ουρανού, για τούτο οι παλαιοί πιστεύανε πως στέκεται δίχως να σαλέψει, θεμελιωμένη στον αιώνα.

Οι πολλοί άνθρωποι δεν κάθονται να στοχαστούνε ποτέ καλά τούτον τον κόσμο που μας τριγυρίζει κι απορώ πώς μπορούνε και ζούνε, μάλιστα λογαριάζουνε τον εαυτό τους φτωχισμένον στεκάμενοι διψασμένοι μακριά από τούτη τη χρυσή βρύση π' αναβρύζουνε όσα γλυκά αισθήματα αναπαύουνε τον άνθρωπο και τον κάνουνε να φχαριστά το Θεό, γιατί γεννήθηκε σ' αυτόν τον κόσμο. Όποιος δεν ήπια από τούτο τ' αγιασμένο νερό του Μπαλουκλή*, να μη λέγει πως είναι φτωχισμένος, ας πάει να 'χει και τα πλούτη του Κροίσου.

Την πλάση οι αρχαίοι Έλληνες τη λέγανε Κόσμο, που θα πει στολίδι, μα ιδιαίτερα Κόσμο είπανε όσα βρίσκονται απάνου στη Γης και τη στολίζουνε να 'ναι το πλουμισμένο ρούχο της. Τον παλιόν καιρό οι κοπέλες κεντούσανε στα ρούχα τους ξόμπλια* που παρασταίνανε αλλού τον Ουρανό με τ' άστρα, αλλού τη Γης με τα λουλούδια, αλλού τη Θάλασσα με τα ψάρια. Και τα πιο πολλά αγάλματα παρασταίνουνε αλληγορικά με πρόσωπα πότε τη Θάλασσα, πότε τον Ήλιο, πότε το Φεγγάρι κι άλλα.

Τα πιο μεγαλόπρεπα στολίδια της Γης είναι τα Βουνά, που πολλά από δαύτα φτάνουνε σ' ένα ψήλος να ζαλιστεί άνθρωπος, τέσσερις χιλιάδες μπόγια και παραπάνου, θεμελιωμένα στον αιώνα. Απάν' απάνου οι κορφές τους είναι καπλαντισμένες* μ' ατσαλένια βράχια, φαγωμένα από τα δρολάπια* κι απ' τ' αστροπελέκια. Δεν έχουμε εδώ στον τόπο μας βουνά τόσο ψηλά, όσο είναι σε άλλες χώρες, και μολαταύτα τα βουνά της Ελλάδας πολλές φορές φαντάζουνε σαν πιο μεγαλόπρεπα και πιο αψηλά παρά κείνα τα θεόρατα Ιμαλάγια της Ιντίας, επειδής τον περισσότερον καιρό ο αγέρας είναι καθαρός και κρουσταλλιασμένος και τα δείχνει καθαρά, που θαρρείς πως είναι πέτρες κειτάμενες* στον κάμπο, να τις αγγίξεις με το χέρι σου. Ενώ τα μεγάλα Βουνά τα ζώνουνε αντάρες και σύννεφα και τα κρύβουνε ολοχρονίς από τα μά-

* **αστρολάβος:** όργανο που χρησίμευε παλιά στη ναυσιπλοΐα για τον προσδιορισμό του ύψους των αστεριών πάνω από τον ορίζοντα

* **μαλάματα** (το μάλαμα = το χρυσάφι): ποσότητες χρυσού

* **τ' αγιασμένο νερό του Μπαλουκλή:** πρόκειται για τη Ζωοδόχο Πηγή του Μπαλουκλή, που είναι χριστιανικό αγίασμα στην Κωνσταντινούπολη

* **ξόμπλια** (το ξόμπλι): η διακόσμηση, σχέδια πάνω σε κέντημα

* **καπλαντισμένες** (καπλαντίζω): ντυμένες, καλυμμένες, σκεπασμένες

* **τα δρολάπια** (το δρολάπι): τα ανεμοβρόχια, οι νεροποντές

* **κειτάμενες** (κείτομαι): πεσμένες, ξαπλωμένες

* **θαμάζεται**
(θαμάζομαι):
αισθάνεται θαυμασμό

* **να τα τηράξει** (τηρά-
ζω): να τα κοιτάξει, να
τα αντικρίσει

* **μπουγάζια**
(το μπουγάζι): στενά
θαλάσσια περάσματα

* **κόρφους** (ο κόρφος):
θαλάσσιους κόλπους

* **πλουμισμένη**
(πλουμίζω): στολισμένη

* **επιταυτού:**
επίτηδες, ειδικά

* (η) **γούρνα:** κοίλωμα
με νερό, όμοιο με
λεκάνη

* **το Αρχιπέλαγο:**
το Αιγαίο πέλαγος

* **Κολόνες του
Ηρακλέα:**
ο πορθμός του
Γιβραλτάρ

* (η) **μπούκα:**
στόμιο λιμανιού

* **βαθρακοί**
(ο βαθρακός): το
βατράχι

* **γύρω από 'ναν:**
γύρω από έναν

τια μας, κι έχουνε πολύ μάκρος και πολλές κορφές, που δεν είναι πια βουνά μονοκόμματα, παρά ένα χάος αληθινό. Γιατί ο άνθρωπος είναι πλασμένος να μπορεί να νιώσει ό,τι πράγμα είναι στα μέτρα του και στις δυνάμεις του, πιο πολύ παρά ό,τι είναι όξω απ' όσο φτάνει το μάτι του κι απ' όσο αισθάνεται η καρδιά του. Το ίδιο είναι κι ο μέρμηγκας, τριγυρίζει γύρω από μια πέτρα και θαμάζεται* και λέει μέσα του τι θεόρατο βουνό είναι τούτο, γιατί κείνη η πέτρα είναι σε αναλογία με το μπόι του, ενώ η Γκίονα και τ' Άγραφα είναι γι' αυτόν ακατανόητα, επειδή δεν ημπορεί να τα τηράξει* και να τα θαμάξει.

Ένα τέτοιο πράγμα γίνεται και στη Θάλασσα, μονάχα πως ο ταξιδευτής τραβώντας με το καράβι του πολλά μερόνυχτα δίχως να βρει στεριά, τα χάνει κι απορεί πού βρίσκεται τόσο νερό που λες και δεν έχει άκρια και πάτο, επειδή στη θάλασσα δεν είναι μονάχα το μάτι που τον κάνει να θαμάζει, μα κι ο καιρός που περνά ώσπου να βρει στεριά. Έχουνε να πούνε πως οι Έλληνες τραγουδήσανε κι ιστορήσανε με πιότερο αίσθημα απ' άλλους τα φυσικά χτίσματα και δεν αφήσανε τίποτα να μην το στολίσουνε με τη φαντασία τους, είτε Βουνό, είτε Θάλασσα, Ποτάμια, Νησιά, Βρύσες, επειδή με το να 'ναι μικρή η χώρα τους κι η θάλασσά τους γιομάτη μπουγάζια* και κόρφους*, και πλουμισμένη* από πλήθος νησιά, λες κι ήτανε επιταυτού* καμωμένα όλα τα φυσικά για τον άνθρωπο κι αγαπημένα από δαύτον, κι όχι φοβερά κι απέραντα που να τον τρομάζουνε και να τον βουβαίνουνε. Και τα παραστήσανε όλα τα φυσικά με σκέδιο ανθρωπινό, τις Θάλασσες, τα Ποτάμια, τα Βουνά, τις Βρύσες, τους Ανέμους και τ' άλλα της Γης.

Η θάλασσα η δική μας είναι μικρή γούρνα* μπροστά στον Ωκεανό, θέλω να πω για τ' Αρχιπέλαγο* και για τη Μαύρη Θάλασσα. Μα κι η λεγόμενη Μεσόγεια Θάλασσα, που 'ναι το μεγάλο πέλαγο για τα καράβια μας, είναι κι εκείνη μια μικρή λίμνη, αν τη βάλεις κοντά στον Ωκεανό. Για τούτο ο σοφός Πλάτωνας λέγει πως η θάλασσα που βρίσκεται μέσα από τις Κολόνες του Ηρακλέα* φαίνεται σα λιμάνι με μια στενή μπούκα* κι οι άνθρωποι που ζούνε γύρω της είναι ίδια μερμήγκια ή βαθρακοί* γύρω από 'ναν* βάλτο.

Στα σημερινά τα χρόνια οι άνθρωποι πετάνε στον ουρανό με τ' αεροπλάνα και ταξιδεύουνε με μεγάλη γληγοράδα, ώστε να 'ρχεται η μια χώρα κοντά στην άλλη και φαίνεται η Γης ίσα μ' ένα πορτοκάλι. Με τούτο δεν πάει να πει πως ο κόσμος μίκρυνε. Πολλά μυστήρια είναι ακόμα, πλήθος τόποι κρυμμένοι και μυστικοί. Κι οι χώρες οι αρχαίες έχουνε πράγματα που δεν ιστορηθήκανε, γιατί χιλιάδες χρόνια πατιούνται από ανθρώπους που χτίζουνε ολοένα χτίρια, φτιάχνουνε καράβια κι άλλα χειροτεχνήματα, πλέκουνε ιστορίες, που κάθε άνθρωπος μερακλής και περίεργος θέλει να τα μάθει και να τα σπουδάξει. Άλλη γνώση φχάριστη κι αισθηματική για τον άνθρωπο σαν την ιστορία της Γης, λέγω να μην υπάρχει.

Φώτη Κόντογλου, Ζώα (Οι Έλληνες ζωγράφοι, εκδ. Μέλισσα)

Φώτη Κόντογλου, Αυτοπροσωπογραφία

Φώτης Κόντογλου

(Αϊβαλί Μικράς Ασίας 1895 -

Αθήνα 1965)

Ζωγράφος, με σπουδαίες επιδόσεις στην αγιογραφία, και πεζογράφος. Το πραγματικό όνομά του ήταν Φώτης Αποστολέλης. Μετά τη Μικρασιατική καταστροφή εγκαταστάθηκε μόνιμα στην Αθήνα. Το έργο του, γραμμένο στη δημοτική γλώσσα, προβάλλει την Ελλάδα, την Ορθοδοξία, την αγνή παράδοση της ελληνικής Ανατολής· είναι κατάφορτο από ποικίλα στοιχεία που σχετίζονται με τη διαχρονική πορεία και την ιστορία του μικρασιατικού ελληνισμού. Έργα του: *Ταξίδια, Πέδρο Καζάς, Αδάμαστες ψυχές, Η πονεμένη Ρωμιοσύνη* κ.ά.

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Ποια είναι η θέση της Γης στο Σύμπαν; Πώς έβλεπαν οι αρχαίοι τη Γη και πώς εμείς σήμερα;
2. Να βρείτε στο κείμενο τις ομορφιές της Γης και να συζητήσετε γι' αυτές στην τάξη.
3. Λέγονται πολλά, και μάλιστα δυσάρεστα, για την εικόνα που θα παρουσιάζει η Γη μας στο άμεσο μέλλον. Επειδή το μέλλον αυτό ανήκει περισσότερο σ' εσάς, ποιες πρέπει να είναι οι ενέργειές σας, ώστε να απολαύσετε μια ευχάριστη και πιο ανθρώπινη ζωή;
4. Ζωγραφίστε μια εικόνα, εμπνευσμένη από το κείμενο.
5. Η γλώσσα του κειμένου διαφέρει σε αρκετά σημεία από τη γλώσσα που γράφουμε σήμερα. Πώς το εξηγείτε;

Οδυσσέας Ελύτης

Ο ήλιος ο ηλιάτορας

ΑΦΗΓΗΤΗΣ

Ο ήλιος ο ηλιάτορας
ο πετροπαιχνιδιάτορας

από την άκρη των ακρώ
κατηφοράει στο Ταίναρο

Φωτιά 'ναι το πιγούνι του
χρυσάφι το πιρούνι του

Ο ΗΛΙΟΣ

Ε σεις στεριές και θάλασσες
τ' αμπέλια κι οι χρυσές ελιές

ακούτε τα χαμπέρια* μου
μέσα στα μεσημέρια μου

«Σ' όλους τους τόπους κι αν γυρνώ
μόνον ετούτον αγαπώ!»

ΑΝΕΜΟΙ

Άκου κι εμάς που μόλις εγυρίσαμε
νησιά και πολιτείες που γνωρίσαμε

Κρήτη και Μυτιλήνη Σάμο κι Ικαριά
Νάξο και Σαντορίνη Ρόδο Κέρκυρα

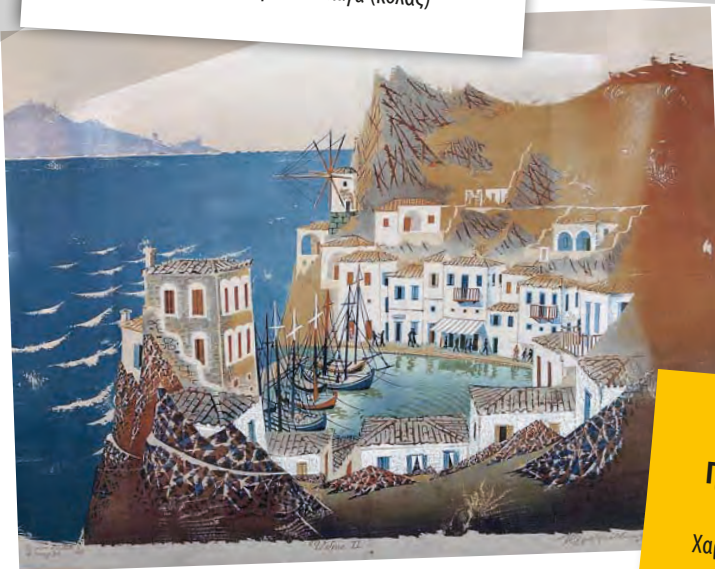
Σπίτια μεγάλα κι άσπρα σπίτια βουερά*
πάνω στη μαύρη πέτρα πάνω στα νερά

Εάνθη Θεσσαλονίκη Βέροια Καστοριά
Γιάννενα Μεσολόγγι Σπάρτη και Μυστρά

Καμπαναριά και στέγες μες στη συννεφιά
κι όλα μαζί μια λύπη και μιαν ομορφιά

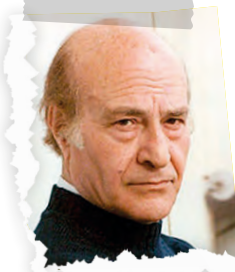
* **τα χαμπέρια** (το
χαμπέρι): οι ειδήσεις

* **βουερά** (βουερός):
γεμάτα θόρυβο,
γεμάτα ζωή

Οδυσσέα Ελύτη, *Η Παναγία τα πέλαγα* (κολάζ)Κώστα Γραμματόπουλου, *Αιγαίο XXV*
(Λεξικό Ελλήνων καλλιτεχνών, εκδ. Μέλισσα)

**Κώστας
Γραμματόπουλος**
(1916-2003)

Χαράκτης και ζωγράφος.
Επηρεάστηκε από τον
κυβισμό. Το έργο του
διακρίνεται για την
ποιητικότητά του.

Οδυσσέας Ελύτης

(Ηράκλειο Κρήτης 1911 - Αθήνα 1996)

Από τους σημαντικότερους ποιητές της νεοελληνικής λογοτεχνίας. Το 1979 τιμήθηκε με το Βραβείο Νόμπελ Λογοτεχνίας. Το πραγματικό του όνομα ήταν Οδυσσέας Αλεπουδέλης. Ασχολήθηκε με τη συγγραφή δοκιμίων, τη μετάφραση, τη ζωγραφική και το κολάζ. Η γνωριμία του με τον υπερρεαλισμό τον επηρέασε αποφασιστικά στα πρώτα ποιητικά του βήματα. Η ποίησή του είναι αισιόδοξη, πλημμυρισμένη από το φως

του Αιγαίου. Πολλά ποιήματά του έχουν μελοποιηθεί από Έλληνες συνθέτες.

Έργα του: *Άξιον εστί, Προσανατολισμοί, Ήλιος ο πρώτος, Έξι και μία τύψεις για τον ουρανό, Τα Ρω του έρωτα, Μαρία Νεφέλη, Ανοιχτά χαρτιά, Εν λευκώ, Ιδιωτική οδός, Τρία ποιήματα με σημαία ευκαιρίας, Το μονόγραμμα, Δυτικά της λύπης, Εκ του πλησίον.*

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Ποιες εικόνες του ελληνικού τοπίου παρουσιάζονται στο ποίημα;
2. Διαλέξτε μια εικόνα του ποιήματος και αποδώστε τη με την τεχνική του κολάζ.

Κωστής Παλαμάς

[Στον κήπο]

Στον κήπο μού γελούσανε τα ρόδα, οι μενεξέδες
 κάτου από πέπλους μού έστελναν δροσοχαιρετισμούς.
 Και πέρασα. Οι αμύριστοι στοχαστικοί πανσέδες
 με κοίταζαν, ασάλευτοι. Και στάθηκα σ' αυτούς.

Βίνσεντ Βαν Γκογκ, *Ίριδες*
 (Γκαλερί Τέχνης Joan Whitney Payson, Κολέγιο Westbrook)

Βίνσεντ Βαν Γκογκ
 (1853-1890)

Κορυφαίος ζωγράφος.
 Στους πίνακές του
 απεικονίζει τοπία της
 εξοχής, λουλούδια,
 χωρικούς. Ζωγράφιζε με
 έντονα χρώματα και παχιές,
 νευρώδεις πινελιές.

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Πώς χαρακτηρίζει τους πανσέδες ο ποιητής; Τι νομίζετε ότι τον έκανε να στρέψει την προσοχή του σ' αυτούς;
2. Αν τα ρόδα, οι μενεξέδες και οι πανσέδες ήταν άνθρωποι, ποια εξωτερικά και ψυχικά χαρακτηριστικά θα τους δίνετε;
3. Σε πολλά ποιήματά του ο Κ. Παλαμάς υμνεί τα λουλούδια: τα γιούλια, τα χρυσάνθεμα, τα γιασεμιά. Σ' ένα ποίημά του αναφέρει τις «σγουρές δάλιες*», πελαργόνια* ροδισμένα, / του αγρού λούλουδα ξανθά, μελαχρινά, / πορφυρά, γαλάζια / σα χειλάκια και σαν πρόσωπα». Να συνθέσετε ένα δικό σας ποίημα ή ένα σύντομο κείμενο για ένα αγαπημένο σας λουλούδι.
4. Στον πίνακα *Ίριδες* (που βλέπετε στην προηγούμενη σελίδα), ο Ολλανδός ζωγράφος Βαν Γκογκ ζωγράφισε αυτά τα όμορφα λουλούδια του κήπου. Πάρτε κι εσείς χρώματα και χαρτί και ζωγραφίστε τα αγαπημένα σας λουλούδια. Χαρίστε τη ζωγραφιά σας σ' ένα πρόσωπο που πιστεύετε ότι θα ταίριαζαν τα λουλούδια αυτά.

* **δάλιες** (η δάλια):
ντάλιες

* **πελαργόνια** (το
πελαργόνι): φυτά με
ρόδινα και μοβ άνθη

Κωστής Παλαμάς

(Πάτρα 1859 - Αθήνα 1943)

Κορυφαίος ποιητής της νεοελληνικής λογοτεχνίας με πολύ αξιόλογο κριτικό έργο. Έγραψε και διηγήματα. Εργάστηκε ως γραμματέας του Πανεπιστημίου Αθηνών και το 1926 έγινε ένας από τους πρώτους ακαδημαϊκούς. Αγωνίστηκε για την καθιέρωση της δημοτικής γλώσσας και για την ανανέωση της ποίησης (ως κορυφαίο πρόσωπο της λογοτεχνικής γενιάς του 1880). Με το έργο του κατάφερε να εκφράσει τις αγωνίες και τους αγώνες του ελληνικού έθνους. Τα θέματά του τα έχει αντλήσει από την αρχαία και τη βυζαντινή ιστορία,

τη λαϊκή παράδοση του νεότερου ελληνισμού, καθώς και από προσωπικά βιώματά του. Πέθανε στη διάρκεια της Κατοχής και η κηδεία του πυροδότησε το ξέσπασμα του πατριωτισμού και έδωσε αντιστασιακό μήνυμα στους Γερμανούς κατακτητές. Το όλο έργο του περιέχεται στους δεκαεπτά τόμους των *Απάντων* του, όπου υπάρχουν συλλογές, όπως «Τα τραγούδια της πατρίδος μου», «Τα μάτια της ψυχής μου», «Ίαμβοι και ανάπαιστοι», «Ο δωδεκάλογος του γύφτου», «Η φλογέρα του βασιλιά», «Οι καημοί της λιμνοθάλασσας», «Οι νύχτες του Φήμιου» κ.ά.

Κώστας Βάρναλης

[Να σ' αγναντεύω θάλασσα]

Το ποίημα που ακολουθεί είναι απόσπασμα από τον «Πρόλογο» της ποιητικής σύνθεσης του Βάρναλη *Το φως που καίει*. Το έργο αυτό, που πρωτοδημοσιεύτηκε το 1922 στην Αλεξάνδρεια, διακρίνεται για τον αγωνιστικό παλμό του και το κοινωνικό περιεχόμενο των ιδεών του. Ο ποιητής, μάλιστα, χρησιμοποίησε το ψευδώνυμο Δήμος Τανάλιας.

Να σ' αγναντεύω, θάλασσα, να μη χορταίνω,
απ' το βουνό ψηλά
στρωτήν και καταγάλανη και μέσα να πλουταίνω
απ' τα μαλάματά* σου τα πολλά.

Να 'ναι χινοπωριάτικον* απομεσήμερ', όντας*
μετ' άξαφνη νεροποντή
χιμάει μες απ' τα σύννεφα θαμπωτικά* γελώντας
ήλιος χωρίς μαντύ*.

Να ταξιδεύουν στον αγέρα τα νησάκια, οι κάβοι,
τ' ακρόγιαλα σα μεταξένιοι αχνοί
και με τους γλάρους συνοδιά* κάποτ' ένα καράβι
ν' ανοίγουν να το παίρνουν οι ουρανοί.

* **μαλάματα** (το μάλαμα): τα χρυσάφια, τα χρυσαφένια χρώματα

* **χινοπωριάτικον**: φθινοπωρινό

* **όντας**: όταν

* **θαμπωτικά**: με τρόπο εκθαμβωτικό

* **μαντύ**: μανδύας

* (η) **συνοδιά**: συνοδεία

